
Bir Salgın Hastalık Üzerine: Tüberküloz

Dr. Müeyyet BORATAV

TTB Halk Sağlığı Komisyonu Üyesi
Zeytinburnu Verem Savaş Dispanseri
Başhekim

Türkiye'de Veremle savaş, Sağlık ve Sosyal Bakanlığı Verem Savaşı Genel Müdürlüğü, Ulusal ve Bölgesel Verem Savaşı Dernekleri tarafından yürütülmektedir. Bu konuda devlet ve gönüllü kuruluşların işbirliği ile büyük çabalar harcandı ve oldukça başarılı sonuçlar alındı. 1953 - 1970 yılları arasında 67 il - 571 ilçe, 36 000 köy dört defa kontrolden geçirildi, 60 milyon tüberkülin testi, 26 milyon B.C.G. yapıldı.

Bu sayede Menenjit Tb. (*) ve Miliar Tb. gibi Primer enfektion Komplikasyonlarında ve ağır seyirli çocuk Tb. unda büyük oranda azalma sağlandı. Tb. dan ölüm bilhassa çocuklarda çok azaldı.

Verem Savaşı Genel Müdürlüğünün 1969 - 1970 çalışmaları raporunda (S. 6 - 13) 1962 - 1970 yılları arasında Tb. enfektion nisbetinde %60-85 bir düşme olduğu, Aktif Tüberküloz vak'alarının %2,5 - 3 den %0,3 - 4'e düştüğü, Tb. dan ölümün 1945 de 100.000 de 262 iken 1969 da 100.000 de 23,2 ye düştüğü bildirilmektedir. Gene 1975 - 1976 yılı İstanbul Verem Savaşı Derneği çalışma raporunda (S. 44), İstanbul'da Veremden ölüm nisbeti 1945 de 100.000 de 314 iken, bu oranın 1976 da 100.000 de 4,5 a düştüğü bildirilmektedir.

Rifampisin, Morfazinamid, Etambutol gibi yeni Tüberküloz ilaçlarının kitle tedavisinde kullanılmaya başlanmasından sonra artık memleketimizde Tüberküloz hastalığının eradikasyonuna gidilebileceği ileri sürülmektedir.

(*) Yazıda, Tüberküloz kısaca Tb. olarak anılacaktır.

Tüberküloz savaşındaki başarılar Devlet ve gönüllü kuruluşların elele çalışmasının güzel sonuçlar verebileceğinin tipik bir örneğidir.

Ancak, yukarda belirttiğim sayıların tam gerçeği yansıttığını kabul edemeyiz. 1960 dan evvelki sayılar tahmini, bazen hayali bulgulardır. 1960 dan sonra kitle taramaları yapılmaya başlandığından daha gerçeğe yakın istatistik bilgilerini kazanma olanağına kavuştuk. İlk taramalar pilot çalışmalar idi, büyük ve daha yetkili ekipler tarafından yürütülüyor, yüzde yüze yakın katılma oranı sağlanmaya çalışılıyordu. Nitekim Yozgat - Zeytinburnu ve Ankara'da yapılan ilk Tüberküloz taramalarda %98'in üstünde katılma oranı başarılmıştı. Fakat bu çalışmalarda Radyolojik olarak verilen sayılar, akciğerlerdeki Tb. benzeyen veya Tb. olması muhtemel anormal imajlar idi ve Tüberkülin müsbetlikte, Tüberkülin çapı, 5 mm ve daha fazlası alınmıştır. Bu sebepten enfeksiyon ve aktif Tb. oranında %56-80 ve %2,5-3 gibi çok yüksek sayılar bulunmuştur.

Sonraki taramalar, geniş kitle taramaları şeklinde oldu. Tüberkülin müsbetlik için çapı 10 mm üstü kabul edildi. Akciğerlerde görülen şüpheli imajların aktif Tb. kabul edilmeden önce, basil muayenesi ve kontrollerle kesinleşmesinin beklenmesi ilkesi kabul edildi. Ayrıca taramaya katılma oranları da, ilk taramalardaki oranlar kadar yüksek olmadığı için, bir takım kronik Tb. lular ve hastalığını çeşitli sebeplerden saklayanlar tarama dışı kaldılar. Bu sebeplerden Tb. lu oranında gerçeğin altında sayılar bulundu.

Sonuç olarak şunu belirtmeliyiz ki 15 senedir yapılan çalışmalar her türlü övgüye değmekle beraber, ilk bulgularda biraz abartma, son sonuçlarda da biraz azaltma olabileceğini kabul etmeliyiz. Bu davranışlar tüberküloz savaşındaki çabaların gevşemesine sebep olabileceği için zararlıdır. Nitekim son senelerde Tüberküloz yatak sayısında artma yerine azalma oldu, İstanbul'da 29 Verem Dispanselerinden 10 adedi, biraz da ekonomik nedenlerle kapatıldı. Erenköy Sanatoryomu Sosyal Sigortalar Kurumuna devredildi. İstanbul'da Tıp Fakültelerindeki mustakil Fizyoloji kürsüleri İç Hastalıkları servislerine bağlandı. Cerrahpaşa Tıp Fakültesindeki Tüberküloz servisi kaldırıldı. Bu sebeplerden dolayı Tıp Talebelerine ve genç doktorların Tüberküloza ait yeterli bilgi edinme olanağı kısıtlanmış oldu. Anadoludaki 216 Verem dispanserinden pek çoğu, yetkili hekimden yoksun kalacak duruma düştü. Anadolu'daki Göğüs Hastalıkları Hastahanelerinden bir çoğunda gerekli uzman hekim kadrosu olmadığı

için, pek çok hasta İstanbul ve Ankara'daki Sanatoryomlara hücum ederek buralarda yatak sıkıntısı ve bir çok problemlere sebep oldular. Verem Savaşı Genel Müdürlüğünün çalışma raporunda (S. 67 - 68), 1975 - 1976 yılı için belirtilen şu sayılar. Tb.'un memleketimiz için halâ ne kadar önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. 1965 - 1975 yılları arasında Verem Savaşı yataklı kurumlarında, 10 senede 399 101 kişi yatırılarak tedavi edilmiştir. Bir hastanın 1 senelik yataklı tedavi masrafı 30 000 lira kabul edildiğine ve her hasta, ortalama olarak, Göğüs Hastalıkları Hastanesinde 3 ay yatdığına göre, bu sürede Tb.'lu hastalar için harcama, yalnızca yataklı tedavi masrafının yaklaşık olarak 3 milyar lirayı bulduğu anlaşılır, kaybedilen insan gücü bunun dışındadır.

Gene aynı raporda (S. 44 - 45) 1960 - 1975 yılları arasında 15 yılda, yalnızca dispanserler tarafından bulunan yeni hasta sayısının toplam olarak 621 166 olduğu bildirilmekte, (S. 68), Devlet İstatistik Enstitüsünün neşrettiği cetvele göre 1963 - 1973 yılları arasında 10 yılda Tb.'dan 35 827 kişinin öldüğü belirtilmektedir. Pek çok hasta özel doktor ve müesseseler tarafından tedavi edilip, dispanserlere kayıtlı olmadığından ve kırsal bölgelerde ölüm il mühaberlerinin muhtarlar tarafından doldurulup, ölüm sebepleri ihtiyarlık, eceli kaza, kalp gibi belirsiz sözcüklerle ifade edildiklerinden hakikî mortalite ve morbilite sayılarının istatistiklerde belirtilenin çok üzerinde olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim istatistiklerde İstanbul'da Tb.'dan ölümün 1976 yılında 100 000'de 4,5'a düştüğü gösterilirken (İstanbul Verem Savaşı Derneği 1975 - 1976 çalışma raporu S. 45) 1975 - 1976 yılında Zeytinburnu ilçesinde yaptığımız araştırmada, Tb. Mortalitesinin kesin olarak, en az 100 000'de 9,7 olduğunu saptadık. Ölüm oranı, çocuk ve kadınlarda çok azalmakla beraber, Sosyal ve Ekonomik yükleri daha ağır olan erkeklerde hala çok yüksek olduğunu (100 000 de 17,9) gördük.

Şunu unutmamak gerekirkî Tb. enfeksiyöz ve Sosyal bir hastalıktır. Sosyal ve Ekonomik problemler çözülmedikçe bu hastalığın kökünün kurutulmasına olanak bulunmaz. Bunun acı örneklerini beslenme ve yaşam koşullarının çok kötü olduğu İstanbul ceza ve tutuklu evleri ile, Bakırköy Akıl ve Sinir Hastalıkları Hastanesinde 1976 yılında yaptığımız Tb. taramasında gördük. Ceza evlerinde %2'ye yakın, akıl hastanesinde ise %5'in üstünde tedaviye muhtaç aktif akciğer Tb.'u tesbit ettik.

Son aylardaki ekonomik bunalım sebebiyle memleketimizde Tb.'lu hasta sayısında, sıtma salgınında olduğu gibi, tekrar bir artma olması beklenebilir. Bunun ilk belirtilerini ise hergün, günlük çalışmalarımızda görüyoruz.